

EL FIL D'ARIADNA

Les roses d'Orwell

Rebecca Solnit

TRADUCCIÓ D'ALEXANDRE GOMBAU I ARNAU

LES ROSES D'ORWELL

EL FIL D'ARIADNA
129

Títol original: *Orwell's Roses*

© 2021 Rebecca Solnit

© Alexandre Gombau i Arnau, per la traducció

© 9 Grup Editorial, per l'edició
Angle Editorial
c. Mallorca, 314, 1r 2a B · 08037 Barcelona
T. 93 363 08 23
www.angleeditorial.com
angle@angleeditorial.com

Disseny de la col·lecció i de cobertes: J. Mauricio Restrepo

Primera edició: maig de 2022
ISBN: 978-84-19017-16-1
DL B 8585-2022
Imprès a Romanyà Valls, SA

No és permesa la reproducció total o parcial d'aquest llibre,
ni la incorporació a un sistema informàtic, ni la transmissió
en cap forma ni per cap mitjà, sigui electrònic, mecànic, per fotocòpia, per gravació
o altres mètodes, sense el permís previ i per escrit dels titulars del copyright.

Rebecca Solnit

LES ROSES D'ORWELL

Traducció d'Alexandre Gombau i Arnau

 Angle Editorial

Taula

I

El profeta i l'eriçó 11

1. El Dia dels Morts 13
2. *Flower Power* 29
3. Lilàs i nazis 37

II

Passar a la clandestinitat 69

1. Fum, esquist, glaç, fang, cendres 71
2. Carbonífer 77
3. A les fosques 83

III

Pa i roses 97

1. Roses i revolució 99
2. També lluitem per les roses 109
3. Tot elogiant coses 115
4. Torrada amb mantega 127
5. L'última rosa d'ahir 135

IV

Les llimones de Stalin 147

1. El camí de sílex 149
2. Imperi de mentides 161
3. Forçant els llimoners 175

V

Retirs i obriments 181

1. Tancats 183
2. Gentilesa 193
3. Sucre, cascall, teca 203
4. «Old Blush» 209
5. Les flors del mal 219

VI

El preu de les roses 225

1. Problemes de bellesa 227
2. A la fàbrica de roses 235
3. L'ànima del cristall 245
4. La lletjor de les roses 253
5. Neu i tinta 261

VII

El riu Orwell 275

1. Un inventari de plaers 277
2. «Com el roser bord davant el roser» 297
3. El riu Orwell 315

Agraïments 321

Notes 327

Crèdits de les imatges 351

Índex onomàstic 353

Tot elogiant coses

Si les roses representen plaer, lleure, autenticitat, vida interior i allò que és inquantificable, la lluita per això mateix de vegades no és únicament contra els propietaris i els empresaris que pretenen esclafar els seus treballadors, sinó contra altres faccions de l'esquerra que menyspreen la necessitat d'aquestes coses. L'esquerra mai no ha estat mancada de gent que defensi que és insensible i immoral divertir-se mentre hi ha altres que pateixen, i sempre hi haurà altres patint en algun lloc. És un posicionament purità que insinua que l'únic que es pot oferir és austeritat o sobrietat, en comptes d'alguna contribució pràctica al seu alliberament.

Per sota de tot això s'entreveu una ideologia utilitarista en què el plaer i la bellesa són contrarevolucionaris, burgesos, decadents, indulgents, acompanyats del desig d'extirpar-los i menysprear-los. Aquests aspirants a revolucionaris solen argumentar que només importa allò que és quantificable, i que els éssers humans haurien de ser racionals i conformar-se amb les coses importants i com són en realitat, en comptes d'aspirar a allò que hauria d'importar i la manera d'aconseguir-ho. Les roses de «pa i roses» eren un argument

no només per a alguna cosa més, sinó per a una cosa més indefinida i elusiva (com va dir Rose Schneiderman: «El dret a viure, i no pas simplement a existir»). Es tractava d'un argument a favor d'allò que fa que valgui la pena viure, i fins a cert punt això és incalculable i imprevisible, i varia d'una persona a una altra. En aquest sentit, les roses també impliquen subjectivitat, llibertat i lliure determinació.

Orwell sovint se significava com a defensor de les roses, de vegades en un sentit literal. A *Tribune*, el gener de 1944, va escriure: «En una carta em reprotxen que soc “negatiu” i que “sempre ho censuro tot”. El fet és que vivim uns temps en què no tenim gaires motius per alegrar-nos. Però m'agrada fer elogis quan hi ha motius per fer-ho, i tot seguit m'agradaria escriure algunes línies (que han de ser en retrospectiva, malauradament) per elogiar les roses de Woolworth's.» I llavors aplaudia les que ell havia plantat l'any 1936. Escrivia això mentre la Segona Guerra Mundial s'enduria al seu voltant. Pocs mesos després, mentre la Royal Air Force augmentava els bombardejos sobre Alemanya, va comentar: «La darrera vegada que vaig esmentar les flors en aquesta columna, una senyora em va escriure, indignada, que les flors són burgeses.»*

* A la columna, explicava que els rosers de Woolworth's eren barats i que sovint et sorprenien. «Un que vaig comprar del tipus Dorothy Perkins resulta que va donar una bonica i petita rosa blanca amb un cor groc, un dels rosers enfiladissos més bufons que he vist mai. Un roser Polyantha, etiquetat com de roses grogues, va acabar donant roses d'un vermell intens. Un altre, comprat, del tipus Abertine, era com els Abertine, però més doble, i va donar floracions prodigioses per la seva quantitat... El darrer estiu vaig passar per davant de la casa on solia viure abans de la guerra. El petit roser blanc, no gaire més gros que el tirador d'un nen quan el vaig plantar, havia crescut fins convertir-se en un arbust enorme i vigorós; l'Abertine, o el quasi-Abertine, cobria mitja tanca amb un núvol de flors de color rosa. Tots dos els havia plantat el 1936.» Segurament volia dir «Albertine».

De vegades aplaudia el que volien dir les roses a «pa i roses»: els plaers intangibles i senzills, la joia a l'abast aquí i ara. A l'assaig de la primavera de 1946 «Some Thoughts on the Common Toad» (Algunes reflexions sobre el gripau comú), va elogiar aquestes bestioles tal com són en acabar la hivernació, primes i famolenques, anunciadores, amb la bellesa dels seus ulls daurats, de la primavera, del plaer que comporta. Va publicar l'article a *Tribune*, i com que *Tribune* era una revista socialista, va escriure a la defensiva. Parlava, tractant-se d'Orwell, dels gripaus i la primavera, però també dels principis i valors, i del fet de posar en dubte l'ortodòxia.

Abordava directament les típiques queixes de l'esquerra: «És dolent trobar plaer en la primavera i altres canvis estacionals? Per dir-ho de manera més precisa, és políticament censurable, mentre tots protestem, o si de cas mentre hauríem de protestar, sota els grillons del sistema capitalista, assenyalar que sovint val la pena viure la vida gràcies al cant d'una merla, del groc d'un om a l'octubre o d'algun altre fenomen natural que no costa diners i que no té el que els directores de diaris d'esquerres anomenen una perspectiva de classe? No hi ha dubte que moltes persones pensen així. Sé per experiència pròpia que una referència favorable a la "Natura" en un dels meus articles propiciarà que m'enviïn cartes amb insults, i per bé que la paraula clau en aquestes cartes normalment és "sentimental", dues idees semblen barrejar-s'hi.»

N'identificava una com la idea que el plaer ens torna passius, conformistes, egoistes, potser la creença que feia declarar a la lectora que «les flors són burgeses». Una dècada

abans, la idea que tot l'art hauria d'advocar per la causa comunista de manera òbvia i immediata va arrelar amb força dins i fora de la Unió Soviètica (com ho va fer la idea nazi que tot l'art hauria de concordar, o almenys no xocar, amb el seu programa racista i reaccionari; es diu que el 1939 van cremar cinc mil obres modernes que havien format part de l'exposició *Art degenerat* l'any anterior). El britànic, historiadador de l'art i espia soviètic Anthony Blunt va escriure, aquell abril de 1936, quan Orwell plantava el jardí a Wallington: «Un nou art comença a sorgir com a producte del proletarià, fent de nou la seva veritable funció: la propaganda.» Pocs anys després, Blunt escrivia: «Si un art no contribueix al bé comú, és un art dolent» (amb la qual cosa insinua que el bé comú es podria definir de manera clara i precisa).

Un assaig de 2005 de Lawrence Weschler, titulat «Vermeer in Bosnia» (Vermeer a Bòsnia), explorava una idea més oberta d'allò que l'art podria fer per la política, i em va seduir. Weschler, que ha dedicat la seva dilatada vida en el món de les lletres a informar sobre els drets humans arreu del món i a escriure assaigs sobre art, va preguntar a un jutge de la Haia com podia suportar escoltar totes aquelles atrocitats sobre l'antiga Iugoslàvia de mitjan anys noranta, dia rere dia, al Tribunal Penal Internacional. El jutge, explica Weschler, es va animar en respondre: «M'arribo tan sovint com puc al museu Mauritshuis, al centre de la ciutat, per passar una estoneta entre els Vermeers.»

Durant força temps després de llegir l'assaig, em vaig imaginar que el museu tenia molts Vermeers, però en té tres: el primerenc *Diana i les seves nimfes*, el famós retrat de *La noia de la perla*, i el gairebé igual de famós *Vista de Delft*,

amb uns núvols molt més grans que qualsevol altra cosa del quadre, allà dalt, a l'exquisit cel blau sobre les figures diminutes, els edificis atapeïts i un canal. Els núvols són molt lleugers i evanescents; els edificis, molt sòlids i fermes, i l'aigua blava reflecteix totes dues coses. Al fons de tot aquest espai, dues dones xerren. Les pintures de Vermeer, per descomptat, no diuen res directament sobre la guerra, la justícia, la llei o com arreglar la societat; no expliquen notícies ni fan propaganda de cap causa. A *Diana i les seves nimfes*, una dona agenollada renta els peus d'una altra dona mentre n'hi ha dues que miren, i encara se'n veu una altra girada d'esquena, un moment plebeu entre divinitats. Weschler observa que Vermeer va treballar en uns temps turbulents sota el flagell de la guerra, i que «la pressió de tota aquesta violència (recordada, imaginada, sospitada) és del que tracten tots aquests quadres», però que en parlen tot mostrant el que és contrari: la pau que desitgem en temps de guerra, la quietud enmig del tumult, la tenacitat del dia a dia i la seva bellesa.

L'argument que tot l'art ens ha d'exhortar a fer alguna cosa passa per alt les necessitats i els desigs d'aquells que ja estan compromesos, allò que els impulsa i allò que podria ser l'afany més gran de construir una societat preocupada per la justícia i la compassió. El que em va semblar memorable de l'assaig de Weschler va ser la idea que no és necessàriament la representació de la injustícia o del sofriment el que podria encoratjar qui sigui a comprometre's o a ajudar algú, com ara el jutge, a mantenir aquest compromís. L'art que no tracta de la política del moment pot reforçar el sentit d'un mateix i de la societat, dels valors i dels compromisos,

o fins i tot de la capacitat de parar atenció, que equipa una persona per afrontar la crisi del dia.

La política és l'expressió pragmàtica de les creences i els compromisos conformatos per la cultura. Les obres d'art poden ajudar, i ajuden, a construir la identitat personal que responsabilitza en política, i la simple exhortació al compromís o les diatribes sobre allò que no està bé no propicien necessàriament la imaginació empàtica, les intuïcions, els principis, l'orientació, la memòria col·lectiva que requereix el compromís. Naturalment, altres obres d'art, moltes de les quals contemporànies, propicien el desafecte, dient-nos que som persones individuals que no es veuen afectades ni obligades per forces més grans, o que presenten aquestes forces com a fixes i inalterables, o que simplement esborren tot rastre de la seva existència. Els Vermeers es podrien interpretar en qualsevol d'aquests sentits, i la resposta del jutge suggereix que una part es troba a l'ull de qui mira.

No obstant això, l'assaig de Weschler insinua que l'art menys polític ens pot donar una cosa que ens permeti ficarnos en política, que els éssers humans necessiten reforç i refugi, que el plaer no necessàriament ens aparta de les tasques pendents sinó que ens pot enfortir. El plaer que és bellesa, la bellesa que és significat, ordre, calma. Orwell va trobar aquest refugi en espais domèstics i naturals, i es va recuperar sovint en aquests espais per sortir-ne i anar a la guerra per mentides, enganys, crueltats i insensateses (i per anar a la guerra com a brigadista a Espanya). Al seu assaig sobre T. S. Eliot va observar que «tot art és fins a cert punt propaganda», en la mesura que la propaganda és defensa, i totes les tries de l'artista són una mena de defensa d'allò que importa, d'allò

que mereix atenció; tanmateix, s'oposava a la propaganda en el sentit que defensava Blunt: com a art i artistes subordinats al programa d'un partit o d'un estat. A més, va escriure: «La literatura indiscutiblement no política no existeix.»

Un quadre de Vermeer es pronuncia a favor de la quietud, de la contemplació dels canals, del color blau, del valor de la vida domèstica de la burgesia holandesa o, simplement, del fet de parar especial atenció. L'especial atenció pot ser un tipus de recurs. A «Why I Write», Orwell declarava que ho feia «perquè hi ha una mentida que vull desemascarar, un fet sobre el qual vull cridar l'atenció, i la meva intenció principal és aconseguir que m'escoltin. Però no podria fer la feina que comporta escriure un llibre, ni tan sols un article de revista llarg, si no fos també una experiència estètica». Fins i tot quan el pa és l'objectiu, el que desborda són les roses.

Aquestes obres d'art i el plaer que se'n deriva són com les terres inundables en què no creix res productiu, però en les quals es concentra l'aigua que omplirà els rierols i rius que calmaran la set de les collites i de la gent, on viu la flora i la fauna que forma part del sistema agrari (els insectes que pol·linitzen les collites, els coiots que mantenen a ratlla els talps). Són les terres salvatges de la psique, la part sense explotar, que preserva la diversitat, la complexitat, la renovació dels sistemes, el conjunt més ampli que no s'inclou en les terres de conreu. Orwell defensava aquests dos espais literalment verds de l'entorn rural i del jardí en què passava tant de temps, i la metafísica de la llibertat de pensament i la creació no polititzada. I es va enfrontar amb els seus adversaris per aquests temes.

En aquest assaig sobre els gripaus, la primavera i el plaer, identificava l'altra objecció clàssica al gaudi de la primavera, la natura o el món rural: «És un temps de màquines, i tenir aversió a les màquines, o fins i tot voler limitar-ne el domini, és retrògrad, reaccionari i una mica ridícul.» Fa anys vaig visitar l'Institut de les Arts de Detroit, on a l'inici de la dècada de 1930 Diego Rivera va pintar un dels seus enormes murals que glorificaven el treball i la producció industrial per encàrrec del fill de Henry Ford, i em vaig preguntar per què un comunista confés va treballar per a un dels capitalistes més exitosos del món (i continuaria treballant per als Rockefeller de Nova York —que havien destruït el mural de Rivera quan l'artista es va negar a esborrar una imatge de Lenin que hi havia inclòs).

En admirar aquells murs plens d'imatges que reproduïen cadenes de muntatge d'automòbils i treballadors empetitits per la maquinària, em vaig adonar que els capitalistes i els comunistes de l'època compartien la devoció per la mecanització i la industrialització com a fenòmens que permetrien als éssers humans ultrapassar els límits de la natura. Malgrat que divergien quant a l'estructura ideal de la societat, coincidien pel que feia al destí de la humanitat en aspectes crucials. Aquesta fe en la ciència i la tecnologia com a mitjà per dominar l'entorn natural, i la confiança immerescuda que els que manaven desplegarien aquestes forces de manera sàvia, van ser decisives per a la modernitat. Artistes d'avantguarda, comunistes, tècnics i capitalistes de l'època compartien una visió que esperava il·lusionada un futur brillant. Mirar enrere semblava un error perillós, fruit de la supèrbia.

L'ensorrament de la modernitat i aquesta supèrbia van tenir moltes causes, entre les quals la contribució creixent de veus que no eren occidentals ni blanques, però la ciència i la política mediambiental també en van ser ingredients clau. Els mediambientalistes es fixen en els danys que l'activitat humana causa sobre l'entorn natural i treballen per revertir-ne o impedir-ne els efectes. Reconeixen les conductes irresponsables, miops i destructives de la nostra espècie, i proposen que dur a terme totes les nostres activitats amb prudència i respecte pel món no humà és essencial per a la supervivència dels éssers humans. Orwell mai no va ser cap entusiasta de les fàbriques, les màquines ni la ciutat, i en aspectes importants no va ser cap defensor de la modernitat. Ell creia que el socialisme podia construir una societat millor canviant les relacions socials i la distribució de la riquesa i del poder, però es mostrava escèptic pel que feia a la industrialització i la urbanització. Detestava l'autoritat centralitzada i creia que havíem de tornar a centrar la nostra atenció en l'entorn natural, no pas girar-li l'esquena.

Aquestes qüestions sobre el plaer, la felicitat i el paradís apareixen reiteradament en la seva obra. Pocs anys abans de l'assaig a favor dels gripaus, va escriure sobre la necessitat de «dissociar el socialisme de l'utopisme. Pràcticament tota l'apologètica neopessimista consisteix a posar un home de palla i a atonyinar-lo incansablement. L'home de palla s'anomena "perfectibilitat humana". Als socialistes se'ls acusa de creure que la societat pot ser (i de fet, després de la fundació del socialisme, serà) completament perfecta; també que el progrés és inevitable». No està d'acord amb la crítica conservadora, argumentant que «els socialistes no

pretenen ser capaços de fer perfecte el món; pretenen ser capaços de millorar-lo».

Tanmateix, molts socialistes i comunistes creien que la utopia duta a l'extrem era possible, que qualsevol cosa que l'acostés era justificable, i que la tecnologia era crucial per fer-la realitat. En altres escrits Orwell bastia les seves argumentacions contra els perfeccionistes, també. En aquest context, la perfectibilitat era perillosa, i també la utopia quan significava imposar uns ideals determinats per persones convençudes que podien fer servir aquesta destrucció de drets anomenada violència i aquesta destrucció de fets anomenada mentides per atènyer-la i protegir-la. El novel·lista Milan Kundera va escriure, no gaire després d'escapar de la Txecoslovàquia comunista de 1975: «Tan aviat com el somni del paradís comença a tornar-se realitat, però, aquí i allà la gent comença a buscar qui s'interposa en el seu camí, i per tant els governants del paradís han de construir un petit gulag al costat de l'Edèn. Amb el pas del temps aquest gulag es torna cada cop més gran i més perfecte, alhora que el paradís contigu es va fent cada cop més petit i pobre.» Sovint s'han utilitzat diferents versions de l'argumentació de Kundera com a raonament contra els gulags (contra els fins que suposadament justifiquen els mitjans, contra la idea que la humanitat es pot reinventar a través de la força bruta, i contra els governants amb un poder desmesurat).

Orwell va reprendre el tema en un assaig de 1943 per a *Tribune*, que va publicar amb el pseudònim John Freeman, potser per evitar crítiques, titulat «Can Socialists Be Happy?» (Poden ser feliços els socialistes?). Aquí exposava que «totes les Utopies “favorables” s'assemblen quan postu-

len la perfecció i alhora són incapaces de suggerir la felicitat», i clavava mocs a tort i a dret a diverses novel·les utòpiques, per acabar censurant la tristesa sense pal·liatius de la societat ideal que trobem a la fi d'*Els viatges de Gulliver*. Aquella societat està formada per cavalls cerebrals que «duen una vida “raonable”, anodina i submissa, sense baralles, ni desordres ni inseguretats de cap mena, però tampoc “passió”, com ara amor físic». Dit d'una altra manera, és una prova rebuscada del fet que la perfecció és enemiga d'allò que és bo, o, si més no, de la joia i la llibertat.

A 1984 escriuria: «L'acte sexual, fet satisfactòriament, era una rebel·lió. El desig era un crim.» En aquesta novel·la, la societat totalitària intenta controlar i marcir la vida personal i privada, de manera que el pensament independent, la recerca de la privacitat, el desig, la passió i el plaer són actes perillosos de resistència. I el desig és subjectiu, personal, imprevisible, corruptible, però no del tot controlable, ni per part dels individus ni per part de les seves societats. El desig i la seva consecució no són la felicitat, quan la felicitat representa una emoció inalterable, un cor i una ment assossegats; s'acosten més a la joia, que apareix i desapareix de manera imprevisible, i que es pot presentar enmig del perill i la dificultat. La permanència (la idea d'estabilitzar una cosa, que normalment es basa en el control de moltes altres coses) forma part d'allò a què ell s'oposa.

També s'oposa a l'eliminació de la privacitat. Una societat que busca reinventar la natura humana vol remenar en les profunditats de cada psique i reconformar-la. Els règims autoritaris poden controlar el pa, però les roses són coses que els individus han de trobar lliurement per si sols, des-

cobrir-les i cultivar-les, en comptes de ser prescrites. «No més sabem que la imaginació, com certs animals salvatges, no es pot criar en captivitat», afirma Orwell a la fi de «The Prevention of Literature» (La prevenció de la literatura), i les roses del «pa i roses» impliquen un tipus de llibertat que floreix amb la privacitat i la independència.

La seva versió de socialisme no té res a veure amb la captivitat. Escriu: «L'objectiu real del socialisme no és la felicitat... L'objectiu real del socialisme és la germanor de la humanitat... un món en què els éssers humans s'estimin els uns als altres, en comptes d'estafar-se i assassinar-se entre si. I els éssers humans anhelan aquest món com una primera etapa.» L'amor és difícil de gestionar, però fàcil de corrompre i espatllar. I llavors venia un últim rebuig de la utopia: «Volien formar una societat perfecta mitjançant la prolongació indefinida d'una cosa que només havia tingut valor per la seva temporalitat.» Dit d'una altra manera, volien arreglar i controlar allò que en essència era fluid i incontrollable, com el desig, com la joia. Volien convertir les roses en pa, o aconseguir el pa i desfer-se de les roses.

Torrada amb mantega

A la recerca del socialisme i de la germanor, va anar a Espanya a la fi de 1936 per participar en la guerra civil que havia començat el juliol d'aquell any, no gaire segur de si treballaria com a periodista o com a soldat en defensa de la república espanyola. Espanya havia escollit un govern d'esquerres aquell febrer, i una conspiració de forces de dretes, liderades pel general Francisco Franco i emparades per la Itàlia i l'Alemanya feixistes, van intentar enderrocar-lo. Els republicans, com s'anomenava el bàndol antifranquista, estava format per gent amb tot un ventall de posicionaments polítics (entre els quals comunistes, marxistes, sindicalistes i anarquistes), alguns dels quals volien defensar l'*statu quo* de la república tal com era abans del conflicte i altres volien una revolució en tota regla. La revolució estava en marxa en molts indrets d'Espanya, en forma d'expropiacions de propietats, atacs a l'Església catòlica i un fervent entusiasme i sentit de la igualtat i de tota mena de possibilitats.

La descripció que fa Orwell d'aquest entusiasme i llibertat que es vivien a Barcelona quan va arribar és abrandada. Era un moment extraordinari per als idealistes i els d'es-

querres. L'anarquista George Woodcock escriu: «l 1936 en concret va ser un any en què molta gent desbordava una fe laica que no hauria estat possible ni tan sols a la fi de 1935, i que ja no seria possible després de mitjan 1937. Recordava aquella època en què el paradís terrenal no semblava un somni impossible.»

Orwell encara era tan pobre que, per cobrir les despeses del viatge, va demanar al banc un préstec i va empenyorar la plata de la família (l'Eileen, quan la seva cunyada i la seva sogra li van preguntar que on era, va respondre que l'havien enviat a fer-hi gravar el blasó de la família, i un parell de mesos després ella també va partir cap a Espanya, on va fer tasques administratives per la causa a Barcelona mentre ell era al front). Abans de marxar, Orwell va buscar que el recomanessin. Harry Pollitt, secretari general del partit comunista britànic, el considerava massa fet a la seva i poc de fiar per recomanar-lo a ningú, aparentment perquè Orwell es va negar a unir-se a les Brigades Internacionals abans que ell ni tan sols el pogués vetar. (Pocs mesos després, Pollitt va escriure una ressenya ferotge sobre *The Road to Wigan Pier*, titllant Orwell de «noiet desencisat de classe mitjana» i de «policia del tardoimperialisme».)

En comptes de deixar-ho córrer, Orwell es va procurar un parell de botes del número 12, conscient que allà seria difícil trobar calçat que li anés bé, documentació del partit laborista independent i una carta de presentació per a John McNair, membre d'aquest partit a Barcelona. De camí va fer parada a París, on va visitar Henry Miller, que li va dir que era idiota per anar-hi i li va regalar un abric de pana ben calent. Quan va arribar a Espanya, McNair el va portar

a la caserna Lenin, del POUM, el Partit Obrer d'Unificació Marxista. Si Orwell hagués sabut més bé el pa que s'hi donava, potser s'hauria unit als anarquistes, més aviat, però es va fer milicià del POUM, comandat per Andreu Nin, que havia estat secretari de Trotski un breu temps i que posteriorment havia mantingut una llarga correspondència sobre política i estratègia amb el brillant arquitecte de la Revolució Russa. (Trotski s'havia exiliat, demonitzat per Stalin; els retrats d'Orwell del porc dissident Boladeneu a *La revol·ta dels animals* i de Goldstein a *1984* recorden clarament Trotski.) La majoria d'estrangers que arribaven per donar suport a la causa lleialista (entre trenta-cinc i quaranta mil efectius) s'apuntaven a les Brigades Internacionals, fundades pels comunistes. Els nord-americans solien ser homes de classe obrera; una part important dels britànics eren de classe mitjana, molts d'ells personalitats literàries, des del poeta Stephen Spender a la novel·lista lesbiana Sylvia Townsend Warner, passant per Julian Bell, nebot de Virginia Woolf, que va morir durant el conflicte.

A l'inici de 1937 Orwell era al front. La seva joventut, en què havia disparat a rates i conills al camp, i els seus anys al cos de policia imperial a Birmània l'havien preparat per fer anar el rifle i per a la típica disciplina militar; però es va consternar per la manca de formació i d'equipament dels companys soldats, i es va commoure per l'esperit generós dels espanyols que va conèixer. Tot i que va descriure l'olor de la guerra com de menjar putrefacte i d'excrements, va trobar agradables i bonics els indrets on el van destinar: «L'ordi d'hivern feia dos pams, es formaven botons vermells als cirerers (aquí la línia del front s'estenia per hortes

i camps de conreu deserts), i si buscaves als recs hi podies trobar violetes i una mena de jacint silvestre semblant a un dissortat espècimen de campaneta. Just al darrere de la línia corria un meravellós rierol verd i borbollant.»

Va passar dies i setmanes en la misèria i la inactivitat, va agafar polls, va ajudar a conquerir un niu de metralladores feixista, del qual va resultar que s'havien emportat la metralladora, va observar com arribava la primavera. «En un arbre oscat per les bales, al davant del nostre parapet, sortien abundants penjolls de cireres... Els rosers silvestres, amb flors de color rosa de la mida de platets de te, s'estenien sobre els forats de bala de Torre Fabián. Rere la línia de foc trobaves camperols que duïen roses silvestres penjades a l'orella.» Va passar cent quinze dies al front abans del primer permís, i a *Homenatge a Catalunya* va escriure que, tot i que ell no va fer gaire per la república espanyola, la república espanyola sí que va fer molt per ell. Si al nord d'Anglaterra havia trobat un sentit de solidaritat amb els pobres, a Espanya va trobar un conjunt d'ideals i de possibilitats.

«Després t'adonaves que havies estat en contacte amb una cosa singular i valuosa. Que havies estat en una comunitat on l'esperança era més normal que l'apatia o el cinisme, on la paraula "camarada" volia dir camaraderia i no pas, com a la majoria de països, hipocresia. Que havies respirat l'aire de la igualtat.» Es tracta d'un altre tipus de joia que té rellevància a la seva obra, la joia dels ideals reivindicats i fets realitat, de la solidaritat, de l'esperit, de la possibilitat, del propòsit. L'absència de totes aquestes coses és la circumstància vital del dia a dia a 1984.

Homenatge a Catalunya és un llibre gràfic en primera per-

sona en el qual, a diferència de *The Road to Wigan Pier*, ell participa de ple, a més de com a observador, i com a observador molt més madur que al llibre anterior. (Alguns biògrafs atribueixen a l'Eileen aquest important creixement com a escriptor en aquesta època.) El text conté llargues explicacions sobre la situació política, però també moltes descripcions sobre què significava ser soldat en aquella guerra, l'experiència física que va viure, quin aspecte tenia l'entorn rural, què comportava estar tan brut i tan mal alimentat, i passar tant de fred. A més, transmet l'impacte emocional de tot plegat, des de deixar-se amarrar per l'esperit revolucionari al xoc que comporta que et disparin. La coexistència de tot plegat és colpidor. Els detalls sempre posen en dubte el conjunt, el que és tangible contradiu el que és ideològic.

Orwell va escriure sobre els eslògans que sentia cridar als dos bàndols entre les trinxeres. Els feixistes cridaven «Viva España! Viva Franco!», o quan el nombre d'antifeixistes estrangers era prou elevat: «Torneu a casa vostra, anglesos!» I els anarquistes del bàndol republicà cridaven eslògans que, en paraules d'Orwell, estaven «plens de sentiment revolucionari, tot explicant als soldats feixistes que eren simples mercenaris del capitalisme internacional, que lluitaven contra la seva pròpia classe social, etc., etc., i els instaven a canviar de bàndol». Comentava: «Tothom estava d'acord que el degoteig de desertors feixistes es devia en part a això.»

Orwell qualificava qui més cridava del seu bàndol d'«artista en aquesta tasca. De vegades, en comptes de cridar eslògans revolucionaris simplement deia als feixistes que nosaltres menjàvem molt més bé que ells. El recompte de les racions del govern era una mica imaginatiu. “Torrada amb

mantega!” , podies sentir l’eco de la seva veu a la solitària vall, “Aquí tots seiem amb la nostra torrada amb mantega! Meravelloses torrades amb mantega!” No dubto que, com la resta de nosaltres, ell tampoc no havia vist mantega des de feia setmanes o mesos, però en la gelor de la nit la notícia de la torrada amb mantega probablement feia venir salivera a moltes boques feixistes. Fins i tot me la feia venir a mi, tot i saber que mentia.»

Fa un parell de dècades em vaig agafar a aquest últim crit, en part perquè era d’allò més divertit i poc seriós, però també perquè el seu significat anava més enllà. El trobava graciós, enginyós, l’expressió d’aquella llibertat que els soldats republicans eren capaços d’improvisar i transmetre, més enllà de la ideologia oficial, tot manifestant una invitació en comptes d’una amenaça. També contenia un seriós reconeixement de la realitat del fred i de la gana, i de la complexitat dels éssers humans, que són cossos a més de ments. Potser lluitaves pels teus ideals, però potser volies la torrada, a més de justícia. I aquesta fal·lera tal vegada era el que tenies en comú amb aquells que estaven als antípodes de la teva ideologia. De vegades fins i tot unes meravelloses torrades amb mantega són millors que el pa tot sol.

Com Hannah Arendt, Orwell desconfiava de les ideologies inflexibles, veient-les com escuts o potser porres contra la complexitat de la vida i les seves contradiccions. Stephen Spender, que es va fer amic d’Orwell, va escriure sobre això mateix quan va repudiar retrospectivament el seu breu temps com a membre d’un partit: «Quant als intel·lectuals comunistes, sempre topava amb el fet que, en tornar-se comunistes, havien adoptat una visió del món que els havia

canviat la perspectiva de les coses al més primitiu blanc o negre... La revolució era el principi i la fi, la suma final. Algun dia, en algun lloc, tot redundaria en el total ben trobat.» En aquest context, els crits sobre la torrada eren un atac de segon ordre contra els absoluts i les abstraccions.

Orwell escriu repetidament sobre el fet de sentir-se sorprès per la immediatesa i els detalls, i com soscaven el pensament categòric. En l'assaig de 1931 «A Hanging» (Un penjament), descriu com un presoner birmà que escorten per dur-lo a la mort esquivava un toll. Aquest petit gest el va colpir profundament. «És curiós, però fins a aquell moment no m'havia fixat mai en què significa destruir un home saludable i conscient. Quan vaig veure com el presoner s'apartava per evitar el toll, vaig comprendre el misteri, l'horrible equivocació, que és segar una vida quan es troba més forta que mai.»

Una cosa similar li va passar quan era a Espanya. Mentre era al front, va aparèixer un home al bàndol feixista «vestit a mitges i... agafant-se els pantalons amb totes dues mans mentre corria. Em vaig estar de disparar-li... En part no vaig disparar per aquell detall dels pantalons. Jo havia vingut aquí a disparar contra “feixistes”; però un home que se subjecta els pantalons no és un feixista, és clarament un altre ésser humà, semblant a tu, i no et veus amb cor de disparar-li». Desconfiava dels absolutismes i de les abstraccions, i de les teories que provaven de tiranitzar les realitats. (L'any 1938 ell i l'Eileen van posar Marx de nom al seu gos «per tenir present que no hem llegit mai Marx», va escriure l'Eileen a un amic, i afegia «ara que l'hem llegit una mica i que hem agafat tanta tírria a aquest home, no podem mi-

rar el gos a la cara».) Quan Woodcock va comparar Orwell amb Anteu, que agafa força de la terra, potser també volia dir que obtenia fortalesa intel·lectual d'allò que és específic i tangible, i d'experiències de primera mà. Això el posava en contra d'una època en què les ideologies portaven per mal camí molta gent, encara més quan les doctrines defensaven l'autoritat i deslegitimaven la dissensió i la independència.